

לב-ב אמר רבא: מדברי שניהם, רבנן ורבי שמעון, הסוברים שחיוב פריקה עדיף מחיוב טעינה, נלמד, שאיסור צער בעלי חיים — איסור דאורייתא הוא. (373) (374)

שהרי חכמים סוברים, שהיינו יכולים ללמוד

מצות פריקה מטעינה בקל וחומר. ואפילו רבי שמעון לא קאמר שצריך לכתוב פריקה, ואי אפשר לכתוב רק טעינה, ונלמד ממנה פריקה בקל וחומר — אלא משום דלא מפיימי קראי.

יש שהביא להוכיח מספר חסידים [אות מ"ד] שצער בעלי חיים אינו דווקא בכני מלאכה [וע"ע בספר חסידים אות תרס"ז גבי צער בעלי חיים לצורך אדם, ועיין ברמב"ן עה"ת דברים כ"ב ו', ועוד בראשונים ואחרונים שהאריכו בזה].

ועיין בשו"ת שבות יעקב [ח"ג סימן א] שהאריך בענין היתר צער בעלי חיים לצורך.

374. הקשה הרמב"ן, אם כן, למה זקן ואינה לפי כבודו אינו פורק? הרי יש כאן צער בעלי חיים, שאיסור דאורייתא הוא!

ותירץ, דעשה דכבוד תורה — עדיף. ותמה עליו הר"ן, הרי זקן אינו דווקא מי שקנה חכמה, אלא הוא הדין לאדם מכובד, ואם כן, הדרא קושיא לדוכתה!

ותירץ, שכיון שהותר צער בעלי חיים לתשמישן של בני אדם, כל שכן שהותר לכבודם בשב ואל תעשה, דגדול כבוד הבריות [ובפרי יצחק כתב, דלהכי לא תירץ הרמב"ן כן, משום דסבירא ליה שאין כבוד הבריות דוחה איסור אלא בגנאי גדול. אבל בגנאי קטן — לא].

והרדב"ז כתב, דכשם שגבי אבידה ילפינן מדכתיב "והתעלמת" שפעמים אתה מתעלם, כך נלמד גבי טעינה מדכתיב "והתעלמת", וגבי פריקה דכתיב "וחדלת", ודרשינן שפעמים שאתה חדל, דהיינו — בזקן ואינה לפי כבודו [ולפי זה, הא דאמרין להלן "בהמת נכרי ומשאווי ישראל — וחדלת", היינו לריה"ג דסבירא ליה דצער בעלי חיים לאו דאורייתא. אבל לרבנן, באופן כזה חייב לפרוק, שהרי צער בעלי חיים דאורייתא, ואם כן, האי דכתיב

היינו דווקא לענין העונש. אבל לענין האיסור לבד, למדין בק"ו. וגבי פריקה אין מלקות, שהרי זהו לאו שאין בו מעשה. ועוד, שזהו דווקא כשאין עשה, אבל הכא שיש כבר איסור עשה, למדין בק"ו שיש גם לאו.

ועל עצם דברי הרמב"ם כתב המנ"ח [מצוה תקמ"א], ש"או או" קאמר, דהיינו, שאם לא פרק או שלא טען, עובר בעשה. אבל אם ביטל גם פריקה וגם טעינה, עובר בשני עשין. אבל החתם סופר מבאר, שלא פרק מתחילה, וממילא לא טען, ואינו עובר אלא על עשה ולא תעשה דפריקה. דנהי דאם היה פורק וטוען היה מקיים ב' מצוות עשין, מכל מקום השתא דלא פרק, עובר רק בעשה אחד.

והמבי"ט בקרית ספר גורס ברמב"ם: "ואם הניחו נבהל ולא פרק ולא טען ביטל ב' מצוות עשה, ועבר על מצוות לא תעשה". ועיין ברי"פ פלא [רס"ג עשין כ"ג כ"ד] מה שביאר בדבריו.

373. בהגהות חת"ס כתב, דילפינן לה מדכתיב: "ורחמיו על כל מעשיו".

ועיין בשו"ת שאילת יעבץ [סימן ק"י] שכתב שדין צער בעלי חיים נוהג רק בבעלי חיים שהם בני מלאכה, ולא בשקצים ורמשים. וכתב שם שכלב וחתול בני מלאכה, שהכלב שומר מגנבים, והחתול צד עכברים. ולכאור' יש להעיר מהמעשה המובא במסכת ב"מ [פ"ה א], שהיתה שפחתו של רבי מכבדת הבית, ורצתה לזרוק בני חולדה, ואמר לה רבי שתניחם משום דכתיב "ורחמיו על כל מעשיו", דמוכח שדין צער בעלי חיים שייך גם בשאינם בני מלאכה.

דאדהכי וחכי [שביתיים], בזמן שהוא מתעכב מחמת נפילת המשא מהחמור — בטיל משוקיה [הוא מתבטל מעסקו, ומפסיד?]?

אי נמו, בכך הוא נפסד, שביתיים, בזמן שהוא מתעכב בדרך, אתו גנבי, ושקלי כל מזה דאיכא בהדיה [בהיותו עם הסחורה המפורקת בדרך יכולים לבוא גנבים וליטול ממנו את סחורתו].

אלא, על כרחך, החומר שיש במצות פריקה יותר מאשר בטעינה הוא רק משום איסור צער בעלי חיים, שהוא מדאורייתא, ולכן היה אפשר ללמוד פריקה מטעינה בקל וחומר.

והגמרא מביאה עוד ראייה לדבר:

תדע, דצער בעלי חיים דאורייתא, לשיטת רבנן ורבי שמעון:

דקתני בפיפא של משנתנו, רבי יוסי הגלילי אומר: אם היה עליו יתר על משאו — אין זקוק לו לפורקו. שנאמר: "תחת משאו", משמע, דוקא כשהיה טעון משאוי שיכול לעמוד בו.

לאו, מכלל דתנא קמא של רבי יוסי, רבנן

אבל, אם היה מסיימי קראי — הוה דרשינן קל וחומר, ולמדים פריקה מטעינה.

ומשום מאי אפשר ללמוד בלימוד של קל וחומר את דין הפריקה מדין הטעינה, כי במה פריקה חמורה יותר? לאו, האם לא, מחמת שבפריקה יש צד חמור משום צער בעלי חיים — דרשינן כך! (375)

ודוחה הגמרא: דלמא הלימוד של קל וחומר מטעינה לפריקה אינו משום שבפריקה יש חומר של צער בעלי חיים. אלא החומר הוא משום דאיכא בפריקה חסרון כים, הפסד ממון לבעל הבהמה, שמא היא תתמוטט לגמרי ותמות תחת משאה.

וחכי קאמר: ומה טעינה, דלית בה חסרון כים, שאין חשש הפסד למיתת הבהמה, בכל זאת — חייב לעזור לבעליה להטעין את המשא. פריקה, דאית בה חסרון כים — לא כל שכן שחייב לעזור לו לפרוק הימנה את משאה!

ותמהינן: וכי טעינה — אין בה חסרון כים לבעל הבהמה?

מי לא עסקינן [האם לא מדובר] אף באופן שבעל הבהמה היה בדרכו לסחורה, ואז נפלה הבהמה ומשאה התפרק ונפל ממנה,

ותירין, דאי שוין הן, אזי אף דלא מסיימי קראי, היה די לכתוב אחד מהם, והיה השני נלמד ממנו! אלא בהכרח דטעינה אינה חמורה כפריקה, וכיון דלא מסיימי קראי, בעינן לתרויהו. שאם היה כתוב רק אחד, היינו מעמידים את המקרא בפריקה החמורה, ומוכח דסבירא ליה לרבי שמעון שצער בעלי חיים דאורייתא הוא, ופריקה וטעינה שוין הן, ונלמדים זה מזה!

"וחדלת" — לאשמועינן דזקן ואינה לפי כבודו אינו פורק].

375. השטמ"ק הביא את הריטב"א שהקשה, מנלן הא דסבירא ליה לרבי שמעון דצער בעלי חיים דאורייתא הוא מק"ו, דלמא סבירא ליה דלאו דאורייתא הוא, ופריקה וטעינה שוין הן, ונלמדים זה מזה!

ורבי שמעון, סבר שאף בכהאי גוונא זקוק לו:

מאי טעמא? הרי מקרה כזה אינו בכלל מצות פריקה, שהרי כתוב "תחת משאור", שמשמע דווקא משא שיכול לעמוד בו!

אלא לאו, משום דצער בעלי חיים דאורייתא:

ודוחה הגמרא: דלמא אכן כולם סוברים שאיסור צער בעלי חיים לא מן התורה הוא, והכא, בדרשה שדורשין ממה שנאמר "תחת משאור" פליגי.

דרבי יוסי סבר: דרשינן מ"תחת משאור" — דווקא משאורי שיכול לעמוד בו.

ורבנן סברי: לא דרשינן מ"תחת משאור" שחייב לפרוק דווקא משאורי הראוי לו, משום שהם סוברים ש"תחת משאור" משמע כל משא שעליו, אף שהיה טעון במשא שאינו יכול לעמוד בו.

ועתה מביאה הגמרא ראייה לאידך גיסא:

תדע שכך הוא, כפי שדחינו, דצער בעלי חיים לאו דאורייתא, דקתני רישא: הלך וישב לו, ואמר לו הואיל ועליך מצוה לפרוק — פרוק, פטור, שנאמר "עמו".

ואי סלקא דעתך שצער בעלי חיים דאורייתא, מה לי איתיה למריה בהדיה [מה לי אם הבעלים עמו], ומה לי כי ליתיה למריה בהדיה? סוף סוף הבהמה מצטערת תחת המשא!

ודוחה הגמרא: לעולם אפשר לומר שצער בעלי חיים דאורייתא. כי מי סברת שהדין אשר שנינו שאם אין הבעלים עמו פטור, הכוונה היא שפטור לגמרי מלפרוק?

ודלמא, פטור מלעשות זאת בחנם, וחייב לפרוק בשכר, ומשום צער בעלי חיים.

והכי קאמר רחמנא: כי איתיה למריה בהדיה — עבד גביה [עשה עמו] בחנם. וכי ליתיה למריה בהדיה — עבד גביה, משום צער בעלי חיים, ובשכר [שבעל הבהמה יתן לו שכרו בעל כרחו]. ולעולם צער בעלי חיים דאורייתא.

[סימ"ן: בהמ"ת בהמ"ת אוה"ב שו"א רבצ"ן] (376)

לימא מסייע ליה לרבא, שאמר צער בעלי חיים דאורייתא, מברייתא.

שכך שנינו בברייתא: הרואה בהמת נכרי רובצת תחת משאה, מטפל בה לפרוק משאה — כפי שהוא מטפל בבהמת ישראל.

אי אמרת בשלמא שצער בעלי חיים דאורייתא, משום הכי מטפל בה כבהמת ישראל, שהרי סוף סוף יש כאן צער בעלי חיים (377).

אלא, אי אמרת צער בעלי חיים לאו דאורייתא, אמאי מטפל בה כבהמת ישראל?

ודוחה הגמרא: התם, מה שמטפל לפרוק אף כבהמת נכרי, היינו משום איבה. כדי שלא תהיה לנכרי איבה עליו.

377. כתב הפני"י, שלשית התוס' [ד"ה מכלל], שכאשר חיוב הפריקה הוא רק משום צער בעלי

376. אלו הם סימני הברייתות שמהן מביאה הגמרא ראייה.

דתניא: אם היתה הבהמה הנופלת תחת משאה **בהמת נכרי**, והמשאוי שעליה של **ישראל**, על זה אנו דורשים את מה שכתוב בפרשה של מצות פריקה — **"וחדלת מעזב לו"**. שאינו צריך לעזור לו.

ואי אמרת **צער בעלי חיים דאורייתא**, אמאי **"וחדלת"**? הרי סוף סוף יש צער לבהמה, ואם כן, את מצות **"עזב תעזב עמו"** מבני ליה לקיים, שצריך לעזור לו! (378)

ודוחה הגמרא: **לעולם אפשר לומר שצער בעלי חיים דאורייתא**, והתם בבבביתא מדובר **בטעינה**, שאין לבהמה צער.

ומקשינן: **אי הכי, אימא סיפא** של הבביתא: אם היתה הבהמה **בהמת ישראל**, והמשאוי של **נכרי**, צריך לקיים את מה שנאמר **"עזב תעזב"**, לסייע לו. ואי מדובר **בטעינה**, אמאי צריך לקיים **"עזב תעזב"**? הרי הפסד הוא של נכרי!

ומבאר הגמרא: מה שצריך לסייע לו, היינו **משום צערא דישאל**. כיון שאינו יכול להקים את הבהמה, הוא נאלץ להתעכב שם.

ומקשינן: **אי הכי, אפילו ברישא**, שהחמור של נכרי, והמשא של ישראל, נמי יהא חייב לטעון, משום שהישראל מתעכב שם!

ומוכיחה הגמרא: **הכי נמי מסתברא**, שצער בעלי חיים לאו דאורייתא, והטעם הוא משום איבה, דקתני בסיפא של הבביתא: **אם היתה בהמת הנכרי טעינה יין נכך — אין זקוק לה**.

אי אמרת **בשלמא** צער בעלי חיים לאו דאורייתא, והטעם הוא משום איבה — **משום הכי** בכהאי גוונא **אין זקוק לה**, משום שיכול הוא להשמט מהנכרי ולומר: דבר איסור הוא לנו.

אלא אי אמרת צער בעלי חיים דאורייתא — אמאי אין זקוק לה? סוף סוף יש כאן צער בעלי חיים!

ודוחה הגמרא: אין מכאן ראיה, משום שאפשר לומר, שבסיפא מדובר בטעינה, והכי קאמר: **ולחטעינה יין נכך — אין זקוק לה**, שהרי אין כאן צער בעלי חיים, ואף אין כאן איבה.

ואילו ברישא, ששנינו מטפל בה, מדובר בין בפריקה ובין בטעינה. בפריקה — משום צער בעלי חיים, ובטעינה — משום איבה.

תא שמע שצער בעלי חיים לאו דאורייתא. ממה ששנינו בבביתא:

אם כן, הלשון **"כבהמת ישראל"** מדויק. ולפי זה גם בתירוץ הגמרא, שהחיוב הוא משום איבה, יתחייב כחנם כבהמת ישראל. שהרי אם יטול ממנו שכר, תהיה כאן איבה, שהרי מישראל אינו נוטל שכר.

378. מה שאין כן אם צער בעלי חיים לאו

חיים, חייב לפרוק רק בשכר, אם כן לשון הבביתא **"כבהמת ישראל"** — לאו דווקא הוא, שהרי בבהמת ישראל חייב בחינם מדין פריקה, ובבהמת עכו"ם חייב רק בשכר, משום צער בעלי חיים. אבל לשיטת הר"ן [לעיל בעמוד א], שגם מדין צער בעלי חיים חייב בחינם, ורק בהלך וישב לו נוטל שכר משום פשיעת בעלים,

דאורייתא.

והא מני ברייתא זו — רבי יוסי הגלילי היא, דאמר במשנתנו שאם היה עליה יתר מכדי משאה — אינו חייב בפריקה, ומוכח שהוא סובר שצער בעלי חיים לאו דאורייתא.

תא שמע: אם היה לפניו חמור של אוהב [אוהבו] שצריך לפרוק, והיה לפניו גם חמור של שונא שצריך לטעון, מצוה לעסוק בחמורו של השונא — כדי לכופף את יצרו, שהרי ודאי יצרו אומר לו לסייע לאוהב, ולא לשונא.

ואי סלקא דעתך שצער בעלי חיים דאורייתא, הא לפרוק את חמורו של האוהב עדיף ליה, משום צער בעלי חיים!

ודוחה הגמרא: אפילו הכי, למרות שיש כאן צער בעלי חיים, כדי לכופף את יצרו — עדיף⁽³⁷⁹⁾.

תא שמע: שונא שאמרו — שונא ישראל, ולא שונא נכרי. וסוברת הגמרא עתה, שמה שאומרת הברייתא "שונא שאמרו", הכוונה לשונא שאמרו במקרא, כפי שנאמר: "כי תראה חמור שנאך רובץ תחת משאו וגו'". ואם כן, מדובר בפריקה. ועל זה אומרת הברייתא, שאם השונא נכרי, אין צריך לסייע לו.

ומבארת הגמרא: ברישא מדובר בחמר [האדם המנהיג את החמור] נכרי, והישראל בעל המשא אינו שם, שאז הטעינה מוטלת על החמר הנכרי, ולכן אין מצוה לסייע לו. ואילו בסיפא מדובר בחמר ישראל.

ותמהינן: מאי פסקת? היאך קבעת דבר זה, שבכל מקרה, החמר של בהמת נכרי הוא נכרי, והחמר של בהמת ישראל הוא ישראל!?

ומבארת הגמרא: פתמא דמלתא, בדרך כלל, איניש בתר חמריה אזיל [אדם הולך אחרי חמורו, ואינו מוסרו לאחרים]. ולכן, ברישא שמדובר בה בחמור של נכרי, מסתבר שגם החמר נכרי. ואילו בסיפא, שמדובר בה בחמור של ישראל, מסתבר שאף החמר ישראל הוא.

ומקשינן: היאך העמדת את הברייתא בטעינה?

והא המקראות "וחדלת" ו"עזב תעזב" — בעניין פריקה הוא דכתיבי! שהרי כך כתוב שם: "כי תראה חמור שנאך רובץ תחת משאו וחדלת!"

אמר ליה: אכן, אי אפשר ליישב את הברייתא למאן דאמר צער בעלי חיים

אמנם בפנ"י כתב, שמה שפטר התנא, היינו מדאורייתא. אבל מדרבנן חייב משום איבה.

379. ביאר המנחת חינוך [מצוה פ'], שכשם שהותר צער בעלי חיים לצורך האדם, להנאת גופו, או משום כבודו, כל שכן שהותר לצורך תיקון מידות נפשו.

דאורייתא, אינו חייב לפרוק אף מדרבנן, ואף ששנינו לעיל שבבהמת עכו"ם חייב לפרוק משום איבה, היינו דווקא כשגם המשאוי וגם הבהמה של עכו"ם. אבל הכא, שהמשאוי של ישראל, אין חשש איבה, שאומר העכו"ם, אם על ממון ישראל אינו חס, על ממוני יחוס? [ב"י וב"ח].

הוא תחת המשא, כמשמעות הכתוב, אותו צריך לפרוק. ולא חמור מפורק ממשאו, שנפל ממנו, וכבר אינו עליו [בגמרא להלן יתבאר דין זה].

ועוד דורשים ממה שנאמר "תחת משאו": דווקא אם יש עליו משאו שיכול לעמוד בו — צריך לסייע לו לפרוק. שכך היא משמעות "משאו" — משא הראוי לו.

ואי אמרת צער בעלי חיים דאורייתא, מה לי רובין, ומה לי רבצין, ומה לי עומד? סוף סוף יש כאן צער בעלי חיים!

ודוחה הגמרא: הא מני — רבי יוסי הגלילי היא, דאמר צער בעלי חיים דרבנן.

הכי נמי מסתברא, שבריייתא זו — בשיטת רבי יוסי הגלילי היא.

דקתני: תחת משאו — משאו שיכול לעמוד בו.

מאן שמעת ליה דאית ליה האי סברא — רבי יוסי הגלילי, שאמר כך במשנתנו! שמע מינה שבריייתא זו — כשיטת רבי יוסי הגלילי!

ואי אמרת שצער בעלי חיים דאורייתא — מה לי שונא ישראל, ומה לי שונא נכרי, סוף סוף יש כאן צער בעלי חיים!

ודוחה הגמרא: מי סברת מה שנאמר בבריייתא "שונא שאמרו" — אשונא דקרא קאי [על השונא של המקרא נאמר]?

לא כן הוא, אלא אשונא המתניתין קאי [על השונא המוזכר בבריייתא דלעיל: "אוהב לפרוק ושונא לטעון"], שמדובר בטעינה. ולכן, אם השונא נכרי, אין זקוק לו.

גא-א תא שמע מהא דתניא:

כתוב בתורה "כי תראה חמור שנאך רבין". ומשמע, דווקא אם מקרה הוא שרובץ עתה תחת משאו, אזי חייב לסייע לו. ולא כאשר החמור הוא "רבצין", הרגיל תמיד לרבוץ תחת משאו, שאז אינו חייב לפרוק⁽³⁸⁰⁾.

וכן דורשים מהמלה "רבין", דווקא כשהוא רובץ צריך לסייע לפרוק, ולא כשהוא עומד⁽³⁸¹⁾.

וממה שנאמר "תחת משאו" דורשים, דווקא חמור טעון משא, שנפל תחת משאו, ועדיין

אמנם בטור [סימן רע"ב סי"א] איתא, שאף במקום שאין חיוב לפרוק מדין פריקה, כגון ברבצין, מכל מקום חייב מצד צער בעלי חיים. ונפק"מ, שאם ירצה לתת לו שכר, שרשאי לקבלו. ובב"י כתב שכן הוא גם דעת הרמב"ם.

381. ולכן אם ראה בהמת חבירו שמתנהלת בכבדות תחת משאה, וסופה ליפול, רשאי ליטול שכר כדי לפרוק ממנה קצת ולהקל את הליכתה. חזון יחזקאל.

380. בתוספתא [פ"ב הל"י] איתא: "אם היה חמורו נפלן, פורק עמו אפילו מאה פעמים". וביאר בחזון יחזקאל, ששונה נפלן מרבצין, שרבצין היינו שרובץ מדעת, ולכן פטור. מה שאין כן נפלן, שהוא באונס, ולכן חייב אפילו מאה פעמים.

עוד תירץ, דהאי דאיתא בבריייתא הכא שפטור ברבצין, היינו כריה"ג דסבירא ליה דצער בעלי חיים לאו דאורייתא. והאי דאיתא בבריייתא שחייב אפילו מאה פעמים, היינו למאן דסבירא ליה שצער בעלי חיים דאורייתא.